

SYNODY I KOLEKCJE PRAW

Tom V

Księgi pokutne

(tekst łaciński, grecki i polski)

Układ i opracowanie

Arkadiusz Baron

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Henryk Pietras SJ

Wyższa Szkoła Filozoficzno-Pedagogiczna Ignatianum w Krakowie

Wydawnictwo WAM

Kraków 2011

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę
w latach 2008-2011
jako projekt badawczy N N101 324834

© Wydawnictwo WAM, 2011

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-7505-850-5

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
tel. 12 62 93 200 • faks 12 42 95 003
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl
www.wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 12 62 93 254-256 • faks 12 43 03 210
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

KSIĘGARNIA INTERNETOWA
tel. 12 62 93 260, 12 62 93 446-447
faks 12 62 93 261
e.wydawnictwowam.pl

Druk i oprawa:
Drukarnia Colonel • Kraków

WPROWADZENIE

1. KSIĘGI POKUTNE NA TLE POKUTNEJ PRAKTYKI KOŚCIOŁA STAROŻYTNEGO

W wyznaniu wiary znanym jako dzieło Soboru Konstantynopolitańskiego I z 381 roku stwierdza się, że „wyznajemy jeden chrzest na odpuszczenie grzechów” (*confitemur unum baptisma in remissionem peccatorum*)¹. Słowa te podkreślają wyjątkową i niezastąpioną rolę chrztu dla pojednania człowieka z Bogiem. W jaki jednak sposób człowiek może pojednać się z Bogiem, jeśli popełni grzech po przyjęciu chrztu? Odpowiedź na to pytanie kształtowała historię praktyki pokutnej w Kościele i księgi pokutne (*libri poenitentiales*) stanowią jeden z jej okresów, od VI do XII wieku.

W pierwszych wiekach udzielaniem pokuty zajmował się bezpośrednio biskup; pokuta była niepowtarzalna i miała charakter publiczny, jakkolwiek bez publicznego wyznawania grzechów, o którym zresztą niewiele wiemy.

Na Zachodzie Hermas proponował jedno pojednanie z Bogiem za grzechy popełnione po chrzcie² w myśl zasady: jeden chrzest – jedna pokuta; Tertulian dodatkowo zobowiązywał osobę pokutującą do podjęcia różnych praktyk pokutnych³ takich, jak umartwienia, posty, prostracje, modlitwy i lamenty. Augustyn i Cezary z Arles opisują przebieg takiej starożytnej pokuty kanonicznej w trzech etapach: prośba i przyjęcie pokuty (*accipere paenitentiam*) zwykle na początku Wielkiego Postu w Środę Popielcową, okres wypełnienia pokuty (*agere paenitentiam*) i pojednanie (*reconciliatio*), które zazwyczaj następowało w Wielki Czwartek.

Starożytny system pokutny na Wschodzie jest mało znany. W *Kanonach Ojców Greckich* znajdujemy informacje na temat podziału grzeszników

---

¹ Cf. DSP 1, 68 v. 20. 38.

² Cf. *Pastor*, Mand. IV, 1, 8.

³ Cf. *De paenitentia*, 9, 1. 3-5.

na różne grupy: płaczący, słuchający i klęczący⁴. O miejscu pokutujących w czasie liturgii wspominają także *Konstytucje apostołskie* z drugiej połowy IV wieku⁵. Kanony Bazylego Wielkiego są świadectwem tendencji łagodzących pokutę w IV wieku. W trosce o wiernych, którzy popełnili grzechy, ogranicza się ilość występków karanych dożywotnią pokutą i ekskomuniką. Wystarczy zestawić *Lex canonica sanctorum apostolorum, Poenae pro lapsis sanctorum apostolorum*⁶ z *Kanonami Ojców Greckich*, aby zobaczyć to w odniesieniu do wspólnot na Wschodzie. Oczywiście wspólnoty lokalne charakteryzowała różna surowość pokuty. Ostre pokuty spotykamy na przykład w Ancyrze na Wschodzie i w południowej Hiszpanii⁷, ale również one wyrażają tendencje łagodzenia pokuty, aby nie pozbawiać wiernych komunii aż do końca życia.

Pokutę kanoniczną w Kościele starożytnym krótko charakteryzuje Cyril- le Vogel. Zauważa, że była ona w praktyce niedostępna dla ludzi młodych ze względu na ich sytuację społeczno-rodzinną. Synody zakazywały podejmowania pokuty przez grzeszników, którzy z wymienionych względów będą recydywistami. Ponadto, pokuta ta w ogóle nie dotyczyła osób duchownych, bo stan duchownego i pokutnika wzajemnie się wykluczały. Kara dla duchownego sprowadzała się do jego wykluczenia ze stanu duchownych. Stąd nic dziwnego, że pojednanie wielu wiernych następowało *in extremis*, czyli dotyczyło osób umierających⁸.

Sytuacja uległa zmianie, gdy Kościół rozwinął się na Wyspach Brytyjskich w V i w VI wieku. Wówczas w Irlandii, Anglii i Szkocji zaczęły powstawać pisma, które nazywamy dzisiaj księgami pokutnymi (*libri poenitentiales*). Są to zbiory przepisów i zasad, którymi powinny się kierować osoby przyjmujące i wyznaczające grzesznikom pokutę, aby zadośćuczynić za swoje winy i osiągnąć na powrót pojednanie z Bogiem.

Wraz z nimi rozpoczyna się nowy okres w historii praktyki pokutnej w Kościele. Ich najbardziej znaczącą nowością w odniesieniu do praktyki pokutnej na kontynencie jest to, że pokuta nabiera charakteru prywatnego. Zapewne na Wyspach, gdzie nie znano pokuty publicznej⁹, nie było w tym niczego szczególnego, ale przeszczepiona do wspólnot żyjących na kontynencie, trwale zmieniła rozumienie i praktykę pokutną w całym Kościele.

⁴ Cf. GREGORIUS THAUMATURGOS, c. 11 prawdopodobnie z IV wieku (SCL 3, 10); BASILIUS MAGNUS, c. 56-83 (SCL 3, 53-59); Nicaea (325), c. 12 (DSP 1, 36-39).

⁵ Cf. *ConstApost* II, 39, 6 – 41, 9; VIII, 9, 2; 38, 1 (SCL 2, 54-57. 229. 264).

⁶ Cf. SCL 2, 296-299.

⁷ Cf. Ancyra (314) in SCL 1, 62-68; Elvira (ca. 306) in SCL 1, 49-61.

⁸ Cf. C. VOGEL, C. ACHILLE CESARINI, *Il peccatore e la penitenza...*, 16.

⁹ Cf. *Discipulus Umbrensi*um, lib. I, cap. XIII, 4.

Odtąd pokuta jest dostępna dla wszystkich grzeszników, zarówno świeckich, jak i duchownych. Nie jest odkładana na koniec życia, bo jest powtarzalna. W przeciwieństwie zaś do naszych czasów wyznanie grzechów nie stanowiło o istocie tej pokuty, ale warunkowało jedynie ustalenie zadośćuczynienia pokutnego, które stanowiło o istocie pojednania. Jej szafarzami byli zasadniczo prezbiterzy.

Ponadto, nowością tej praktyki pokutnej jest stosowana w niej szczegółowa i precyzyjna taryfikacja zaciągniętych win i zadośćuczynienia za nie. Dlatego księgi pokutne zawierają długie listy grzechów oraz taryfę pokutną uzależnioną od tego, kto i kiedy dany grzech popełnia. Najbardziej drobniawczo traktowane są grzechy szczególnie ciężkie, dotyczące świętokradstwa, zabójstw i zranień innych ludzi, jak również życia seksualnego, w tym szczególnie niewierności małżeńskiej i dewiacji seksualnych, odżywiania się, składania przysięgi i krzywoprzysięstwa, kradzieży i pozbawiania innych ich dóbr materialnych. Pokuta sprowadza się do dokładnego wypełnienia pokuty przypisanej do każdego grzechu i specyficznego umartwienia określonego pod względem rodzaju (post, odmówienie modlitw, leżenie krzyżem, zadawanie sobie razów, jałmużna), ilości i jakości (długość postu liczona w dniach, tygodniach, miesiącach i latach; post wyłącznie o chlebie i wodzie; bez mięsa, wina i piwa; bez tłuszczu lub jeszcze inaczej określony).

Przepisywanie i powtarzanie tych samych grzechów i środków zaradczych w formie pokuty wytwarza specyficzny język, posługujący się specyficzną dla siebie terminologią, skrótami i równoważnikami zdań. Niektóre należy znać, aby właściwie je rozumieć. *Paenitere* i *ieiunare* w odniesieniu do ograniczeń w jedzeniu i picciu w księgach pokutnych są synonimami. *Superpositio* oznacza przedłużony, zazwyczaj do rana następnego dnia post; *biduana* oznacza post dwudniowy z dzielącą dni nocą; *triduana* zaś trzydniowy z dwiema nocami. Częste są posty trwające 20, 30 lub 40 dni. Tych ostatnich nie należy mylić z tak zwanymi czterdziestnicami (*quadragesima*), czyli trzema corocznymi postami trwającymi po czterdzieści dni przed Wielkanocą, po Pięćdziesiątnicy oraz przed Bożym Narodzeniem. Obowiązywały one wszystkich wiernych. Zwykle 40 dni zwano *cariną*.

Pokuta modlitewna najczęściej sprowadzała się do jednorazowego lub wielokrotnego odmówienia wyznaczonej ilości psalmów (cały Psalterz; 100, 500, a nawet 1200 psalmów). Zdarzało się, że modlitwę łączono z pokłonami, leżeniem krzyżem, jałmużną. Księgi pokutne greckie określają je mianem *metanii*.

Nowością są także możliwe *commutationes*, czyli zamienniki pokuty, pojawiające się niemal we wszystkich księgach pokutnych. Zamienniki

umożliwiają zmianę wyznaczonej pokuty na inną, lepiej dostosowaną do sytuacji życiowej pokutnika. Człowiek chory, który nie może pościć, może odpokutować swoje grzechy na przykład podejmując odmówienie modlitw i psalmów; osoba, która nie może pościć wyłącznie o chlebie i wodzie, może podjąć złagodzoną formę postu, powstrzymując się od mięsa i tłuszczu; człowiek zamożny może wreszcie uścić w formie jałmużny określoną sumę pieniędzy. Pokutnik w ramach *commutationes* może skrócić pokutę, co wydaje się szczególnie przydatne w przypadku pokut wieloletnich.

Reakcja na wspomniane nowości w praktyce pokutnej przyniesione na kontynent przez mnichów z Irlandii i Wysp Brytyjskich ze strony hierarchów galijsko-italskich i hiszpańskich od początku była zróżnicowana i raczej negatywna. Synod w Toledo w 589 roku w kanonie 11 zabronił wprowadzania do pokuty kanonicznej tego typu nowinek, a kilkadziesiąt lat później synod w Chalon-sur-Saône (647-653) w kanonie 8 wydał przeciwne polecenie, aby spowiednicy nakładali wiernym po wyznaniu grzechów taką pokutę. W ten sposób względ duszpasterski, charakterystyczny w Galii już u Cezarego z Arles, wziął górę nad dotychczasową praktyką pokuty kanonicznej. Nie oznacza to, że nowa forma pokutna od razu w pełni zastąpiła starą. Synod we wspomnianym mieście Chalon-sur-Saône w 813 roku w kanonie 25 ubolewa, że wielu prezbiterów nie stosuje pokuty kanonicznej, a w kanonie 38 nakazuje jej przywrócenie i zniszczenie obiegowych książeczek zwanych pokutnymi. Synod zaś w Paryżu w 829 roku w kanonie 32 nakazał biskupom ich spalenie.

Raz wprowadzona na kontynencie wyspiarska forma pokuty prywatnej i taryfikowanej, pomimo drastycznych przeciwwskazań synodalnych, nie dała się już nigdy całkowicie wyeliminować z życia chrześcijańskiego. Próba przywrócenia pokuty kanonicznej zaowocowała w czasach karolińskich „dychotomią” pokutną, a następnie od XII wieku „trychotomią”, używając określeń C. Vogela¹⁰.

Pokuta *dipartita* podtrzymuje pokutę publiczną za grzechy ciężkie i publiczne oraz przyzwala na pokutę prywatną za te same grzechy popełnione skrycie. Pokuta zaś *tripartita* (późniejsza niż *dipartita*) obejmuje trzy sposoby sprawowania i przeżywania pokuty przez grzesznika. Pierwszym jest uroczysta pokuta publiczna, której szafowanie jest zastrzeżone biskupowi za grzechy szczególnie ciężkie i publiczne (zabójstwa, świętokradztwo). Przestrzega się w niej wymogów starożytnej pokuty kanonicznej (jest niepowtarzalna, nie dotyczy osób duchownych, zaczyna się w Środę Popielcową, a kończy w Wielki czwartek). Drugą jej formą jest nie uroczysta pokuta pu-

---

¹⁰ Cf. C. VOGEL, C. ACHILLE CESARINI, *Il peccatore e la penitenza...*, 21.

bliczna za grzechy publiczne mniej gorszące, wyznaczana przez prezbitera, zwana „bramą pielgrzymów”, od zwyczaju wyruszania na pielgrzymkę pokutną od bramy kościoła. Była ona powtarzalna i dostępna dla wszystkich, świeckich i duchownych. C. Vogel wspomina o nadużyciach pielgrzymujących wagańców, oraz o tym, że z tych pielgrzymek pokutników wyłoniły się później krucjaty biczowników (w 1260-1261, a szczególnie od 1348-1349)¹¹. I wreszcie trzecią jej formą jest pokuta prywatna za wszelkiego rodzaju grzechy popełnione skrycie, sankcjonowana w zasadzie do dnia dzisiejszego, od czasów Soboru Laterańskiego IV w 1215 roku, który nakazał spowiedź przynajmniej raz w roku i odprawienie zadanej pokuty¹².

2. MIEJSCE I CZAS POWSTANIA KSIĄG POKUTNYCH A UKŁAD OBECNEGO WYDANIA

Układ obecnego wydania w miarę możliwości mniej lub bardziej precyzyjnego określenia czasu powstania danej księgi pokutnej jest chronologiczno-terytorialny. Z jednej strony odzwierciedla czas powstania danej księgi, a z drugiej strony miejsce ich powstania. Książka dzieli się na cztery części. Pierwsza prezentuje najstarsze księgi pokutne irlandzkie i brytyjskie, druga – galijskie i italskie, trzecia – hiszpańskie i czwarta, w formie dodatku, greckie.

Układ taki jest w zasadzie konsekwencją braku pełnej znajomości czasu powstania wielu ksiąg pokutnych, zwłaszcza tych z wieku VIII do XI. Niemożliwe jest jednoznaczne uporządkowanie chronologiczne wszystkich ksiąg pokutnych. Należy jednak podkreślić, że w zasadzie wyraźne są wpływy ksiąg irlandzkich i brytyjskich na galijskie i italskie, a tych ostatnich wraz z poprzednimi na księgi hiszpańskie. Dlatego nawet po uwzględnieniu podziału ze względu na miejsce powstania, układ całości i tak zasadniczo odzwierciedla chronologię powstawania tychże ksiąg.

Pierwsze księgi pokutne, jak już wspomnieliśmy, powstały **w Irlandii, Anglii i Szkocji (część I)**. Od V do VIII wieku powstało ich wiele, a za najbardziej reprezentatywne są: *Synodus S. Patrici in Hibernia* (456); *Canones S. Patricio adscripti; Excerpta de Libro Davidis* (ok. 500-566); *Poenitentiale Vinniani* (przed 550); *Sinodus Luci Victoriae* (ok. 569); *Praefatio Gildae de paenitentia* (VI wiek); *Paenitentiale Sancti Columbani* (ok. 543-615); Columbanus, *De diversitate culparum* lub *Regula coenobialis*, cap. X (ok.

¹¹ Cf. C. VOGEL, C. ACHILLE CESARINI, *Il peccatore e la penitenza...*, 27-28.

¹² Cf. *Const.* 21 (DSP 2, 259).

610-616); *Canones Hibernenses* (ok. 650); *Iudicium culparum* lub *Canones Wallici* (VII w.); *Synodus alia S. Patricii* (VII w.); *Poenitentiale Cummaeani* (VII w.); *Poenitentiale Pseudo-Cummaeani* (VIII w.); *Iudicia* (lub *Canones*) *Theodori episcopi Cantuariensis* (biskup w latach 668-690) w wersji: *Capitula Dacheriana* (koniec VII w. – początek VIII w.); *Canones Gregorii*; *Canones Cottoniani*; *Canones Basilienses*; *Discipulus Umbriensium*; *Capitula Theodori*; *Excarspum de canonibus catholicorum Patrum vel Poenitentiale ad remedium animarum domini Egberti archiepiscopi Eburacae civitatis* (732-766); *Canones de remediis peccatorum*; *Sancti Egberti Eboracensis archiepiscopi poenitentiale libri V* (VIII w.); *Canones Adomnani* (początek VIII w.) oraz *Paenitentiale quod dicitur Bigotianum* (koniec VIII – początek IX w.)

Księgi pokutne z Wysp przeniesli na kontynent mnisi w wieku VIII. Pod ich wpływem powstawały księgi pokutne **w Galii i Północnej Italii (część II)**: *Paenitentiale Burgundense* (ok. 700/725); *Poenitentiale Bobbiense* (ok. 700/725); *Poenitentiale Parisiense* (ok. 750); *Poenitentiale Floriacense* (ok. 775/800); *Paenitentiale Merseburgense* (koniec VIII w.); *Poenitentiale Halitgarii ep. Camaracensis* (817-830); *Poenitentiale Hubertense* (ca. 850); *Poenitentiale Sangallense simplex* (IX w.); *Poenitentiale Ps.-Gregorii III* (IX w.); *Poenitentiale Vindobonense* (a) (koniec IX w.); *Burchardi Wormaciensis ecclesiae episcopi decretorum liber decimus nonus de poenitentia* (ok. 1008-1012).

Następnie księgi pokutne powstały **w Hiszpanii (część III)**: *Paenitentiale Vigilium (Albeldense)* (ca. 850-900); *Canones poenitentiales Ps.-Hieronimi* (IX/XI wiek?); *Paenitentiale Cordubense* (początek XI w.); *Paenitentiale Silense* (rok 1060/1065).

Na koniec dołączamy **księgi pokutne greckie (część IV)**: *Rituale poenitentiale* (VIII-X w.) oraz Ps.-Teodor Studyta, *De confessione et pro peccatis satisfactione canones*.

Warto jeszcze zaznaczyć, przede wszystkim dla czytelników mniej obeznanych w bogatej spuściznie literackiej dotyczącej praktyki pokutnej w starożytnym i średniowiecznym Kościele, że obecne wydanie nie obejmuje wszystkich zachowanych ksiąg pokutnych, ale każda ich „rodzina” znajduje w nim swego przedstawiciela. Księgi nieuwzględnione powtarzają w zasadzie w całości kanony z innych wcześniejszych ksiąg. Czytelnik na pewno zauważy, że nawet w prezentowanych tu księgach pokutnych wiele rzeczy się powtarza. Dotyczy to zwłaszcza późniejszych ksiąg, które zwykle stanowią kompilację kanonów sporządzoną w oparciu o inne. Różnicuje je przede wszystkim odmienna pod względem wielkości i surowości pokuta oraz specyfika wspólnot, do których są adresowane (klasztery, ludzie świeccy i duchowni).

I

Libri poenitentiales Hiberniae et Brytaniae

Księgi pokutne irlandzkie i brytyjskie

1.1. *Synodus S. Patrici, etc. in Hibernia (456)*¹
 (MANSI VI, 513-520; WILKINS 2-3; BIELER 54-59; CIPROTTI 37-40)

Incipit synodus episcoporum, id est, Patricii, Auxilii et Isernini.

Gratias agimus Deo Patri, et Filio, et Spiritui Sancto. Presbyteris, et diaconibus, et omni clero, Patricius, Auxilius, et Iserninus episcopi, salutem.

Satius nobis negligentes praemonere, quam culpae quae facta sunt; Salomone dicente, *melius est arguere quam irasci*². Exempla definitionis nostrae inferius conscripta sunt, et sic inchoant:

1. *De captivo in quaestionem.*

Si quis in quaestionem captivus quaesierit in plebe, suo iure sine permissione meruit excommunicari.

2. *De lectoribus.*

Lectores denique cognoscant, ...unusquisque ecclesiam in suam psallat.

3. *De clerico vago.*

Clericus vagus non sit in plebe.

4. *De collectis.*

Si quis permissionem acceperit, et collectum sit pretium, non plus exigat quam quod necessitas poscit.

5. *De eodem.*

Si quid supra manserit, ponat super altare pontificis, ut detur alii indigenti.

6. *De clerico sine tunica, sine Romana tonsura et uxorem habente non velato capite ambulante.*

Quicumque clericus ab hostiario usque ad sacerdotem sine tunica visus fuerit, atque turpitudinem ventris et nuditatem non tegat, et si non more Romano capilli eius tonsi sint, et uxor eius si non velato capite ambulaverit, pariter a laicis contempnentur, et ab ecclesia separentur³.

¹ Cf. C. VOGEL 62.

² Cf. Sir 20, 1.

³ Secundum Ciprotti 37 nota * hic canon posterior est (post VII saec. scriptus est).

1.1. Synod św. Patryka, itd. w Irlandii (456)¹

(tłum. Bogusława Frontczak)

Zaczyna się synod biskupów, to jest Patryka, Auksiliusza i Iserminusa.

Dzięki składamy Bogu Ojcu i Synowi i Duchowi świętemu. Pozdrowienia dla prezbiterów, diakonów i całego duchowieństwa od Patryka, Auksiliusza i Iserminusa biskupów.

Wystarczy, jeśli będziemy upominać niedbałych, a nie obwiniać, jak mówi Salomon, *lepiej jest ganić, niż się gniewać*². Przykłady naszej definicji zostały zapisane poniżej, i tak się zaczynają:

1. *O kweście na rzecz niewolnika*

Gdyby ktoś wśród ludu zbierał pieniądze na [wykup] niewolników, samowolnie, bez pozwolenia, zasłużył na ekskomunikę.

2. *O lektorach*

Wreszcie niech nauczą się lektorzy (...), każdy niech śpiewa w swoim kościele.

3. *O duchownym bez stałego miejsca*

Nie powinno być wśród ludu duchownego bez stałego stanowiska.

4. *O zbiórkach [pieniędzy]*

Gdyby ktoś otrzymał pozwolenie i zbierałby ofiary, niech nie wymaga więcej, niż to konieczne.

5. *O tym samym*

Gdyby zostało coś nadto z tej zbiórki, należy położyć to na ołtarzu biskupa, aby rozdano to innym potrzebującym.

6. *O duchownym bez tuniki, bez tonsury rzymskiej i z żoną chodzącą bez zasłoniętej głowy*

Gdyby jakiś duchowny od ostiariusza do kapłana był widziany bez sukni i nie okrywał wstydu brzucha i nagości oraz, gdyby zgodnie z rzymskim zwyczajem jego włosy nie były obcięte, a jego żona chodziłaby z niezasłoniętą głową, to wzgardzą nim świeccy i oddzieli się go od Kościoła³.

7. *De clerico ad matutinas et vespas non occurrente.*

Quicumque clericus negligentiae causa, ad collectas mane vel vespere non occurrerit, alienus habeatur, nisi forte iugo servitutis sit detentus.

8. *De clerico fideiussore pro gentili.*

5 Clericus si pro gentili homine fidei iussior fuerit in quacunque quantitate, et si contigerit (quod mirum non est) per astutiam aliquam gentilis ille clericus fallat, rebus suis clericus ille solvat debitum; nam si armis compugnaverit cum illo, merito extra ecclesiam computetur.

9. *Ut monachus et virgo insimul non versentur.*

10 Monachus et virgo, unus ab hinc, et alia ab aliunde, in uno hospicio non commaneant, nec in uno curru a villa in villam discurrant, nec assidue invicem confabulationem exercent.

10. *De negligenti in psallendo et de comam nutriendo.*

15 Si quis inceptum boni operis ostenderit in psallendo, et nunc intermisit, et comam habeat, ab ecclesia excludendus, nisi statui priori se restituerit.

11. *Desusceptore clerici excommunicati.*

Quicumque clericus ab aliquo excommunicatus fuerit, et alius eum susceperit, ambo conaequali poenitentia utantur.

12. *Ut non accipiatur eleemosyna excommunicati.*

20 Quicumque Christianus excommunicatus fuerit, nec eius eleemosyna recipiatur¹.

13. *Ut non accipiatur eleemosyna gentium in ecclesiam.*

Eleemosynam a gentibus offerendam, in ecclesiam recipi non licet².

14. *De Christiano occisore, fornicatore vel aruspice consulente.*

25 Christianus qui occiderit, aut fornicationem fecerit, aut more gentilium ad aruspice meaverit, per singula crimina annum poenitentiae agat; impleto, cum testibus veniat, anno poenitentiae, et postea resolvatur a sacerdote.

15. *De Christiano furtum faciente.*

30 Et qui furtum fecerit, dimidium; poeniteat viginti diebus cum pane, et, si fieri potest, rapta repraesentet; sic in ecclesiam revertetur.

¹ Cf. *ConstApost* IV, 6-8 (SCL 2, 100-102).

² Vide notam superiorem.

7. *O duchownym niechodzącym na jutrznię i nieszpory*

Gdyby jakiś duchowny z powodu lekceważenia nie przyszedł na modlitwy rano lub wieczorem, ma być traktowany jak obcy, chyba że był związany jarzmem obowiązków.

8. *O duchownym poświęcającym poganinowi*

Duchowny, gdyby poświęcił poganinowi jakąkolwiek sumę i gdyby się zdarzyło (co nie dziwi) że przez chciwość tego poganina duchowny by stracił, to ten duchowny powinien oddać dług ze swojego majątku; a gdyby przeciw niemu wyciągnął broń, zasłuży na usunięcie z Kościoła.

9. *Aby mnich i dziewica nie przebywali razem*

Mnich i dziewica, mnich stąd, a dziewica skądinąd, niech nie przebywają w jednym zajeździe, ani niech nie podróżują jednym wozem od wsi do wsi, ani niech nieustannie nie rozmawiają ze sobą.

10. *O zaniehbującym śpiew psalmów i o zapuszczaniu włosów*

Gdyby ktoś okazał się dobry w śpiewaniu psalmów, a potem przestał i zapuścił włosy, powinien zostać wykluczony z Kościoła, aż powróci do poprzedniego stanu.

11. *O przyjmującym duchownego ekskomunikowanego*

Gdyby jakiś duchowny został przez kogoś ekskomunikowany, a inny by go przyjął, obydwoj podlegają takiej samej pokucie.

12. *Aby nie przyjmowano jałmużny od ekskomunikowanego*

Gdyby jakiś chrześcijanin został ekskomunikowany, nie należy przyjmować jego jałmużny¹.

13. *Aby nie przyjmowano jałmużny w Kościele od pogan*

Nie wolno w kościele przyjmować jałmużny od pogan².

14. *O chrześcijaninie zabójcy, cudzołożniku i zaciągającym rady u wróżbity*

Gdyby chrześcijanin zabił, albo dopuścił się cudzołóstwa, albo jak poganin zasięgał rady wróżbity, za poszczególne zbrodnie odprawi rok pokuty, po wypełnieniu rocznej pokuty, gdy przyjdzie ze świadkami, może być uwolniony przez kapłana.

15. *O chrześcijaninie złodzieju*

A gdyby ktoś coś ukradł, to pół roku. Niech pokutuje dwadzieścia dni o chlebie i, jeśli może, niech zwróci co ukradł; tak może wrócić do kościoła.

16. *De Christiano credente lamiam in speculo.*

Christianus qui crediderit esse lamiam in speculo^a, quae interpretatur striga, anathematizandus, quicumque super animam, famam istam imposuerit; nec ante in ecclesiam recipiendus, quam ut idem criminis, quod fecit, sua
5 iterum voce revocet, et sic poenitentiam cum omnia diligentia agat.

17. *De virgine deo devota postea nubente.*

Virgo quae voverit Deo permanere casta, et postea nupserit carnalem sponsum, excommunicationis sit, donec convertatur: si conversa fuerit, et dimiserit adulterum, poenitentiam agat, et postea nec in una domo, nec in
10 una villa habitent.

18. *Ut excommunicatus non introeat ecclesiam ante poenitentiam.*

Si quis excommunicationis fuerit, nec nocte pascharum in ecclesiam introeat, donec poenitentiam recipiat.

19. *De muliere coniugata adultero nubente.*

15 Mulier christiana, quae acceperit virum honestis nuptiis, et postmodum discesserit a primo, et iunxerit se adultero; quae haec fecit, excommunicationis sit.

20. *De fraudatore debiti.*

Christianus qui fraudat debitum cuiuslibet, ritu gentilium, excommunicationis sit, donec solvat debitum.
20

21. *De Christiano provocante in iudicium extra ecclesiam.*

Christianus cui deliquerit aliquis, et provocat eum in iudicium, et non in ecclesiam, ut ibi examinetur causa; qui sic fecerit, alienus sit.

22. *De patre consentiente filiae nuptae in amore illicito.*

25 Si quis tradiderit filiam suam viro, honestis nuptiis, et amaverit alium, et consentit filiae suae, et acceperit dotem, ambo ab ecclesia excludantur.

23. *Ut presbyter non offerat in ecclesia non consecrata.*

Si quis presbyterorum ecclesiam aedificaverit, non offerat antequam adducat suum pontificem, ut eam consecret; quia sic decet.

30 24. *De advena plebem ingrediente.*

Si quis advena ingressus fuerit plebem, non ante baptizet, neque offerat, neque consecret, nec ecclesiam aedificet, donec permissionem accipiat ab episcopo: nam qui a gentibus sperat permissionem, alienus fit.

---

^a *Bieler* in saeculo

16. *O chrześcijaninie wierzącym w czarownicę w lustrze*

Chrześcijanin, który wierzyłby, że w lustrze pokazuje się czarownica, nazywana „strzygą”, podlega anatemie, a także ten, kto wziąłby na swoje sumienie rozgłaszanie takich pogłosek, nie powinien zostać przyjęty do kościoła, nim nie odwoła tego oraz starannie odbędzie pokutę.

17. *O dziewicy poświęconej Bogu, a później zamężnej*

Dziewica, która ślubowała Bogu, że pozostanie czysta, a później poślubiłaby cielesnego oblubieńca, powinna być odsunięta od komunii, dopóki się nie nawróci. Gdy się nawróci i odesła cudzołożnika, niech czyni pokutę, a potem niech nie mieszka w jednym domu ani w jednej miejscowości.

18. *Aby ekskomunikowany nie wchodził do kościoła przed pokutą*

Gdy ktoś został pozbawiony komunii, to nawet w noc paschalną nie może wchodzić do kościoła, dopóki nie przyjmie pokuty.

19. *O kobiecie zamężnej poślubiającej cudzołożnika*

Chrześcijkanka, która w szlachetnym małżeństwie przyjęła męża, a potem odeszła od niego i połączyła się z cudzołożnikiem, powinna zostać odłączona od komunii.

20. *O nieplaceniu długów*

Chrześcijanin, który oszukiwałby nie płacąc swoich długów, zwyczajem pogan, podlega wykluczeniu z komunii, dopóki nie odda długu.

21. *O chrześcijaninie odwołującym się do sądu poza kościołem*

Chrześcijanin, któremu ktoś wyrządził jakąś krzywdę, a ten pozwał go do sądu, a nie do kościoła, aby tam zbadać sprawę, będzie jak obcy.

22. *O ojcu zgadzającym się z zaręczoną córką w sprawie niedozwolonej miłości*

Gdyby ktoś obiecał komuś córkę za żonę, ona jednak kochałaby kogoś innego i [ojciec] zgodziłby się z córką, a wcześniej przyjął już za nią zapłatę, obydwójce zostaną usunięci z Kościoła.

23. *Aby prezbiter nie składał ofiary w kościele niekonsekwowanym*

Gdyby jakiś prezbiter budował kościół, niech nie składa ofiary, zanim nie przyprowadzi swojego biskupa, aby go konsekrował, ponieważ tak wypada.

24. *O przybywszu wśród ludu*

Gdyby do parafii przybył jakiś [duchowny], to nie może chrzczyć, składać ofiar, ani konsekrować, ani budować kościoła, dopóki nie otrzyma pozwolenia od biskupa. Kto spodziewałby się pozwolenia od krewnych, niech będzie jak obcy.

25. *De religiosorum donis pontifice in ecclesia habitante.*

Si quae a religiosis hominibus donata fuerint, diebus illis quibus pontifex in singulis habitaverit ecclesiis, pontificalia dona, sicut mos antiquus, ordinare, ad episcopum pertinebunt, sive ad usum necessarium, sive egentibus distribuendum, prout ipse episcopus moderabit.

26. *De eodem.*

Si quis vero clericus contra venerit, et dona invadere fuerit deprehensus, ut turpis lucri¹ cupidus ab ecclesia sequestretur.

27. *De clerico episcopi novo ingressore.*

Clericus episcopi in plebe quislibet novus ingressor baptizare et offerre illum non licet, nec aliquid agere; qui si sic non faciat, excommunicationis^a sit.

28. *De clerico excommunicato.*

Si quis clericorum excommunicationis^b fuerit, solus non in eadem domo cum fratribus orationem faciat, nec offerre nec consecrare licet, donec se faciat emendatum; qui si sic non fecerit, dupliciter vindicetur.

29. *De fratre baptismum suscepturo.*

Si quis fratrum accipere gratiam Dei voluerit, non ante baptizetur quam quadragesimum agat.

30. *Ut episcopus in aliena parochia non ordinet.*

Episcopus quislibet, qui de sua in alteram progreditur parochiam, nec ordinare praesumat, nisi permissionem acceperit ab eo, qui in suo principatu est; die dominica offerat tantum susceptione, et obsequi hic contentus sit².

31. *De clerico conducente clericidam.*

Si quis conduxerit e duobus clericis quos discordare convenit per discordiam aliquam prolatum uni e duobus hostem ad interficiendum, homicidam congruum est nominari, qui clericus ab omnibus rectis habetur alienus.

32. *De clerico volente redimere captivum.*

Si quis clericorum voluerit iuvare captivo, cum suo pretio illi subveniat, nam si per furtum illum iuvare voluerit, blasphemantur multi clerici per unum latronem; qui sic fecerit, excommunicationis^c sit.

^a *Bieler* excommonis

^b *Bieler* excommonis

^c *Bieler* excommonis

¹ Cf. Tit 1, 11; 1 Pe 5, 2.

² Cf. Carthago IV (ca. 475), c. 33 = *Statuta ecclesiae antiqua* 56 (XXXIII) in: CCL 148, 175.

25. *O darach ludzi pobożnych dla biskupa przebywającego w kościele*

Gdyby pobożni ludzie złożyli jakieś dary w dniach, w których biskup mieszka w poszczególnych kościołach, jako dary pontyfikalne, zgodnie ze starożytnym zwyczajem, będą one należały do biskupa, bądź na jego potrzeby własne, bądź do rozdzielenia pomiędzy ubogimi, tak jak biskup ustali.

26. *O tym samym*

Gdyby jakiś duchowny był temu przeciwny i próbował zabrać dary, to jako chciwy brudnego zysku¹, powinien zostać wykluczony z Kościoła.

27. *O nowoprzybyłym do biskupa duchownym*

Nowy przybyły duchowny do wspólnoty biskupa nie może chrzczyć ani składać ofiary, ani czynić nic innego; kto by się temu nie podporządkował, podlega wykluczeniu z komunii.

28. *O duchownym ekskomunikowanym*

Gdyby któryś z duchownych został odsunięty od komunii, powinien modlić się sam, a nie w domu z braćmi, ani nie wolno mu składać ofiary ani konsekrować, dopóki się nie poprawi; kto się temu nie podporządkuje, poniesie podwójną karę.

29. *O bracie mającym przyjąć chrzest*

Gdyby któryś z braci chciał przyjąć łaskę Boga, nie może być ochrzczony wcześniej, niż po czterdziestu dniach postu.

30. *Aby biskup nie udzielał święceń w obcej diecezji*

Jakikolwiek biskup, który przyjedzie do cudzej diecezji, niech nie waży się udzielać święceń, chyba że otrzyma pozwolenie od tego, kto ma tam władzę. W dzień Pański może składać ofiarę tylko, jeśli zostanie przyjęty i winien się tym zadowolić².

31. *O duchownym zlecającym zabójstwo duchownego*

Gdyby jeden z dwóch sprzeczących się duchownych wynajął wroga, aby zabił tego drugiego, to słusznie jest nazwany zabójcą; takiego duchownego wszyscy ludzie prawi uznają za obcego.

32. *O duchownym chcącym wykupić jeńca*

Gdyby jakiś duchowny chciał pomóc jeńcowi, niech przyjdzie mu z pomocą ze swoich pieniędzy; gdyby chciał mu pomóc wykradając go, to wielu duchownych zostałyby oczernionych z powodu jednego rabusia. Ten, kto tak by uczynił, winien być ekskomunikowany.

33. *De clerico Britanno in Hiberniam sine epistola veniente.*

Clericus qui de Britannis ad nos venit sine epistola, et si habitet in plebe, non licitum ministrare.

34. *De diacono sine literis in aliam parochiam transeunte.*

⁵ Diaconus nobiscum similiter qui inconsulto suo abbate sine litteris in aliam parochiam absentat, nec cibum ministrare debet, et a suo presbytero, quem contempsit per poenitentiam vindicetur, et monachus inconsulto abbate vagulus debet vindicari.

33. *O duchownym z Brytanii przybyłym do Irlandii bez listu [polecającego]*
Duchowny, który przybywa do nas z Brytanii bez listu [polecającego], nawet gdyby mieszkał wśród ludu, nie wolno mu wykonywać posługi.

34. *O diakonie przechodzącym do innej diecezji bez pism [polecających]*
Podobnie diakon, który bez rady swojego opata przybył bez pism do innej parafii, nie powinien posługiwać nawet przy stole, a winien zostać ukarany pokutą przez swego prezbitera, którego zlekceważył.

Także mnich, który włóczy się bez zgody opata powinien zostać ukarany.

1.2. *Canones S. Patricio adscripti*¹

(MANSI VI, 521-528; WILKINS 6-7)

I. *De iudicio clericorum, ut non sit apud iniquos aut apud infideles.*

Omnis mundialis sapiens, si sapiens sit, non iudicet iudicia ecclesiae.

5 II. *De subiectione populi principi*

Ministri vos estis, et unusquisque vestrum principem suum, cui adsistit et ministrat, timeat.

III. *De poenitentia blasphemantis principem bonum.*

10 Qui murmurat verba blasphemiae contra principem bonum, per odium aut invidiam, cum aqua et pane poeniteat septem diebus, exemplo Mariae contra Moysen murmurantis².

IV. *De eo quod incertum sit utrum priorem gradum episcopus post lapsum recipiat.*

15 Patricius episcopus dixit: qui sub gradu peccat, debet excommunicari, quia magna est dignitas huius nominis; tamen potest redimere animam suam post poenitentiam; ad priorem gradum venire difficile. Nescio annon. Deus scit.

V. *De recipienda adultera post poenitentiam, et de quantitate poenitentiae.*

20 Si alicuius uxor fornicata fuerit cum alio viro, non adducet aliam uxorem quamdiu viva fuerit uxor prima. Si forte converta fuerit, et agat poenitentiam, suscipiet eam, et serviet ei in vicem ancillae, et annum integrum in pane et aqua per mensuram poenitet, nec in uno lecto permaneant.

VI. *De alienis adeundis ad iudicandum.*

25 Si quae questiones in hac insula oriantur, ad sedem apostolicam referantur.

---

¹ Cf. WILKINS 6 nota *.

² Cf. Nm 12, 15.

1.2. Kanony przypisywane św. Patrykowi¹

(tłum. Bogusława Frontczak)

1. *O sądzie duchownych, aby nie odbywały się u ludzi niegodziwych ani niewierzących*

Każdy światowy mędrzec, jeśli jest mądry, niech nie ocenia sądów kościoła.

2. *O tym, że lud podlega władcy*

Wy jesteście sługami i każdy z was powinien bać się swego władcy, któremu pomaga i służy.

3. *O pokucie tego, który znieważył dobrego władcę*

Ten, kto wypowiada bluźnierstwo przeciw dobremu władcy, z powodu nienawiści albo zazdrości, ma pokutować przez siedem dni o chlebie i wodzie, jak Maria, która szemrała przeciw Mojżeszowi².

4 *W sprawie niepewnej, mianowicie czy biskup po upadku powraca na wcześniejsze stanowisko*

Biskup Patryk mówi: kto na stanowisku zgrzeszył, powinien być odłączony od komunii, ponieważ wielka jest godność jego imienia. Jednak może odkupić swoją duszę po pokucie i trudno jest wrócić do wcześniejszego stanowiska. Nie wiem, jak odpowiedzieć na to pytanie. Bóg to wie.

5. *O przyjęciu cudzołżnicy po pokucie i o rodzaju pokuty*

Jeśli czyjaś żona dopuściłaby się cudzołóstwa z innym mężczyzną, to mąż nie powinien brać sobie innej żony, jak długo żyje ta pierwsza. Gdyby przypadkiem się nawróciła i uczyniła pokutę, powinien ją przyjąć, a ona ma służyć mu jak służąca, a cały rok umiarkowanie powinna pościć o chlebie i wodzie, a także niech nie dzieli wspólnego łóża.

6. *O innych sprawach spornych*

Jeśli na wyspie powstają jakieś kwestie sporne, należy odwołać się do stolicy apostołskiej^A.

---

^A Czyli do metropolity.

VII. *De poenitentia agenda in ultimo spiritu.*

Si quis infirmatur, agat poenitentiam, etiam ex necessitate, quia misericors est Deus.

VIII. *De eo quod insipientes praeesse non debent.*

5 Synodus totius mundi et Patricius decrevit: qui insipiens est, nullo modo liceat, sed sub manu abbatis catholici opus suum exerceat.

IX. *De collectura pecuniae non vituperanda, necessitate cogente.*

Patricius ait: si quis acceperit permissionem pontificis, et collectum sit pretium captivi, non plus exegerit, quam necessitas poposcit. Si quid supra
10 remanserit, ponat super altare, et indigentibus detur et captivis.

Item si quis colligit pecuniam sub nomine misericordiae, non audeat spoliare ecclesiam Dei, sed reges et plebiles, quibus melius est dare quam recondere.

7. *Wypełnianie pokuty w obliczu śmierci*

Jeśliby ktoś chorował, niech uczyni pokutę także z konieczności, ponieważ Bóg jest miłosierny.

8. *Nierozumni nie powinni być przełożonymi*

Synod całego świata i Patryk postanowili: kto jest nierozumny, w żaden sposób nie może być przełożonym, ale niech swoje obowiązki pełni będąc podległym opatowi.

9. *Nie należy ganić zbierania pieniędzy, kiedy to konieczne*

Patryk mówi: jeśli ktoś otrzyma pozwolenie biskupa, i zbiórka ma być przeznaczona na zapłatę za jeńca, niech nie wymaga więcej, niż to konieczne. Jeśli zbierze aż nadto, niech położy to na ołtarzu, a zostanie to rozdane potrzebującym i jeńcom.

Toteż jeśli ktoś zbiera pieniądze ze względu na miłosierdzie, niech nie ośmiela się ich zabierać z kościoła Bożego, lecz od królów i ludu, dla których lepiej jest dać, niż zatrzymać.

1.3. *Excerpta de Libro Davidis* (ca. 500-566)¹

(WASSERSCHLEBEN 101-102; HADDAN 118-120; SCHMITZ I, 492-493;
 BIELER 70-72; CIPROTTI 17-18)

INCIPIUNT EXCERPTA QUAEDAM DE LIBRO DAVIDIS

- 5 I. Sacerdotes in templo Dei ministraturi gule gratia vinum aut ciceram^a per negligentiam et non per ignorantiam bibentes, III^b diebus peniteant. Si autem per contemptum arguentium, XL.
- II. Inebriati autem per ignorantiam, XV diebus, si per negligentiam, XL, si per contemptum, III XLmis.
- 10 III. Qui cogit aliquem humanitatis gratia ut ebrietur, similiter ut ebrius peniteat.
- IV. Qui vero effectum hodie seu luxuriae, ut turpiter confundat vel irrideat, ad ebrietatem alios cogit, si non satis penituerit, sic peniteat ut homicida animarum.
- 15 V. Cum muliere disponsata Christo maritove sive cum iumento² vel cum masculo fornicantes³, de reliquo mortui mundo Deo vivant⁴.

---

^a *Bieler* siceram.

^b *Bieler* IIII.

---

¹ Interpunctio et orthographia apud Bieler et apud alias editiones diversa est.

² Cf. Ancyra (314), c. 16-17 (SCL 1, 66); *ConstApost* VI, 28 (SCL 2, 168-170); *Poenae* 20 (SCL 2, 299); BASILIUS MAGNUS, c. 7. 63 (SCL 3, 36-37. 54); GREGORIUS NYSSENUS, c. 4 (SCL 3, 80). Vide infra c. 11.

³ Cf. Ancyra (314), c. 17 (SCL 1, 66); *ConstApost* VI, 28 (SCL 2, 168-170); VII, 2, 10 (SCL 2, 176); *Poenae* 19 (SCL 2, 299); BASILIUS MAGNUS, c. 7. 62 (SCL 3, 36-37. 54); GREGORIUS NYSSENUS, c. 4 (SCL 3, 80). Vide infra c. 11.

⁴ Cf. Rom 6, 10; Gal 2, 19.

1.3. *Wypisy z Księgi Dawida* (ok. 500-566)^{1A}
(tłum. Justyna Łukaszewska-Haberko, Henryk Pietras)

POCZĄTEK WYPISÓW Z KSIĘGI DAWIDA

1. Jeśli kapłani, którzy mają posługiwać w świątyni Bożej, z łakomstwa wypiją wino lub sycere, z powodu lekceważenia a nie nieuwagi, winni pokutować przez 3 dni. Jeśli natomiast z powodu wzgardy dla karzących, 40 [dni].
2. Nietrzeźwi z powodu nieuwagi, [niech pokutują] 15 dni, z powodu lekceważenia, 40 [dni], jeśli przez wzgardę, 3 razy po 40 dni.
3. Jeśli ktoś zmusza innego do pijaństwa z powodu gościnności, winien pokutować tak, jak ten, kto się upił.
4. Jeśli z nienawiści lub lubieżności ktoś zmusza innych do pijaństwa, aby ich haniebnie zawstydzić lub wyszydzić, jeśli nie dość odpokutował, winien pokutować tak, jak ten, który zabija dusze.
5. Dopuszczający się nierządu z kobietą poślubioną Chrystusowi lub mężowi, albo ze zwierzęciem² lub z mężczyzną³, do końca życia winni żyć dla Boga jako umarli dla świata⁴.

---

^A Prawdopodobnie idzie o Dawida z Menevia.

VI. Qui autem cum virgine vel vidua necdum disponsata peccaverit, dotem¹ det parentibus eius et anno uno peniteat; si non habuerit dotem, III annis peniteat.

5 VII. Episcopus homicidium voluntate faciens vel quamlibet fornicationem dolumve XIII annis peniteat, presbyter autem VII cum pane et aqua, et ferculo in die dominico vel sabbati, diaconus^a VI, sine gradu monachus IV, nisi infirmitas impediat illos.

VIII. Qui in somnis cum voluntate pollutus est, surgat canatque VII psalmos et in die illo in pane et aqua vivat, sin autem, XXX psalmos canat.

10 IX. Volens autem in somnis peccare, sed non potuit, XV psalmos; si autem peccaverit, sed non pollutus est, XXIII^b, si sine voluntate pollutus, XV^c.

X. Antiqui decrevere sancti, ut episcopus pro capitalibus peccatis XXIII^d annis peniteat, presbiter XII, diaconus VII, sic virgo lectorque et religiosus, ebibatus autem IV.

15 XI. Nunc autem presbiteri ruentis penitentia est diaconique et subdiaconi virginisque et cuiusque^e hominis hominem ad mortem tradentis et cum paecodibus² vel cum sua sorore vel cum mariti uxore fornicantis et venenis hominem occidere volentis, triennium. Primo anno super terram^f, secundo lapidi caput inponendum, tertio super axem iaceat; solo pane et aqua et sale
20 et leguminis talimpulo vescatur. Ceterique malint XXX triduanos vel cum superpositionibus, cum cybo lectoque supradicto, annona ad nonam usque ad alteram.

Alia est penitentia III annis, sed himina de cervissa vel lacte cum pane saleque, altera e duabus noctibus cum prandii ratione et ordine XII horis
25 noctium dierumque Deum supplicare debent.

XII. Hinc autem presbitero offerre sacrificium vel diacono tenere calicem non licet aut in sublimiorem gradum ascendere.

---

^a *Bieler* add. autem.

^b *Bieler* XXIII.

^c *Bieler* XVI.

^d *Bieler* XXIII.

^e *Bieler* cuiuslibet.

^f *Bieler* terra.

---

¹ Cf. supra Synodus Prima S. Patricii, c. 22; Vinnian, c. 44; et infra Columbanus, B16.

² Cf. supra c. 5 cum notis.

6. Ten, kto zgrzeszyłby z dziewicą lub wdową, to znaczy [kobietą] niezamężną, winien dać posag¹ jej rodzicom i pokutować przez 1 rok. Gdyby nie miał na posag, winien pokutować 3 lata.

7. Jeśli biskup umyślnie kogoś zabije lub dopuści się jakiegokolwiek nierządu lub podstępu, winien pokutować 13 lat; prezbiter 7 lat o chlebie i wodzie z wyjątkiem posiłku w niedzielę lub sobotę; diakon 6 [lat]; mnich bez stopnia duchownego 4, o ile nie przeszkodzi im choroba.

8. Jeśli ktoś umyślnie skalał się w czasie snu, niech wstanie, wyśpiewa 7 psalmów i w tym dniu żyje o chlebie i wodzie; jeśli tego nie uczyni, niech wyśpiewa 30 psalmów.

9. Jeśli ktoś chciał zgrzeszyć we śnie, ale nie mógł, 15 psalmów; gdyby natomiast zgrzeszył, ale się nie skalał, 23, jeśli skalał się wbrew woli, 15.

10. Dawni święci postanowili, że biskup za grzechy główne powinien pokutować 23 lata, prezbiter 12, diakon 7, podobnie dziewica, lektor i mnich, natomiast świecki^A 4 lata.

11. Teraz pokuta dla prezbitera, który upadł, diakona, subdiakona, dziewicy i każdego człowieka, który wydaje kogoś na śmierć, oraz dopuszczającego się nierządu ze zwierzętami², swoją siostrą, kobietą zamężną oraz tego, kto chce zabić innego przy pomocy trucizny, wynosi 3 lata. Pierwszy rok powinien leżeć na ziemi, w drugim – głowę winien złożyć na kamieniu, trzeci – powinien leżeć na desce. Winien żywić się jedynie chlebem, wodą, solą i jarzynami. Pozostali mogą wybrać 30 postów trzydniowych lub przedłużonych, lub z jedzeniem i spaniem jak wyżej, od nony do następnej nony^B. Inna pokuta trwa przez 3 lata, lecz o himinie^C piwa lub mleka, z chlebem i solą, na przemian z normalnym posiłkiem co drugi wieczór, [pokutujący] winni modlić się regularnie w ciągu dwunastu godzin dnia i nocy.

12. Wtedy prezbiterowi nie wolno składać ofiary, diakonowi trzymać kielicha ani dostąpić wyższej rangi.

---

^A Ebibatus = epibatus, z greckiego marynarz, metaforycznie używane w odniesieniu do świeckich w Kościele (Du Cange).

^B To znaczy od popołudnia do następnego popołudnia. Zdaniem Bielera (p. 242 nota 4) w czasie postu od nony do następnej nony można było spożyć jeden posiłek dziennie.

^C Himina lub hemina, oznacza połowę sekstariusza, czyli ok. 0,25 litra.

XIII. Usuram accipiens perdat ea quae accipit.

XIV. Preda vel fraude vescit, semiannis^a.

XV. Virgini osculum in secreto prebens, triduanum peniteat¹.

XVI. In ecclesia mendacium iurans, quadruplum pro quo iuraverat reddat.

---

^a *Bieler* semiannus.

---

¹ Cf. *Poenae* 1 (SCL 2, 298); BASILIUS MAGNUS, c. 70 (SCL 3, 55).

13. Przyjmujący lichwę winien utracić to, co przyjmuje.
14. Ten, żyje z łupów lub grabieży, [pokutuje] pół roku.
15. Potajemnie całujący dziewicę winien pokutować przez 3 dni¹.
16. Składający w kościele fałszywą przysięgę winien oddać cztery razy tyle, ile przysięgał.

SPIS TREŚCI

INTRODUCTION	VII
1. PENITENTIAL BOOKS IN THE CONTEXT OF PENITENTIAL PRACTICE IN THE ANCIENT CHURCH	VII
2. THE PLACE AND TIME OF THE INCEPTION OF THE PENITENTIAL BOOKS AND THE LAYOUT OF THE PRESENT EDITION	XI
WPROWADZENIE	XV
1. KSIĘGI POKUTNE NA TLE POKUTNEJ PRAKTYKI KOŚCIOŁA STAROŻYTNEGO	XV
2. MIEJSCE I CZAS POWSTANIA KSIĄG POKUTNYCH A UKŁAD OBECNEGO WYDANIA	XIX
SIGLA BIBLICA	XXI
VETUS TESTAMENTUM	XXI
NOVUM TESTAMENTUM	XXII
SIGLA TESTIUM	XXIV
SIGLA COMMUNIA	XXV
BIBLIOGRAPHIA	XXVII

Księgi pokutne irlandzkie i brytyjskie

1.1. <i>Synod św. Patryka, itd. w Irlandii (456)</i>	2*
1.2. <i>Kanony przypisywane św. Patrykowi</i>	7*
1.3. <i>Wypisy z Księgi Dawida (ok. 500-566)</i>	9*
1.4. <i>Synod Północnej Brytanii (ok. 519)</i>	12*
POCZĄTEK SYNODU PÓŁNOCNEJ BRYTANII	12*
1.5. <i>Księga Pokutna Finniána (przed 550)</i>	14*
1.6. <i>Synod w Lucus Victoriae (ok. 569)</i>	25*
POCZĄTEK DRUGIEGO SYNODU W LUCUS VICTORIAE	25*
1.7. <i>Wstęp Gildasa o pokucie (w. VI)</i>	27*
POCZĄTEK WSTĘPU GILDASA O POKUCIE	27*

1.8. <i>Księga pokutna św. Kolumbana</i> ¹ (ok. 543-615)	31*
A. Początek o pokucie	31*
B.	32*
1.9. <i>Kolumban, O różnych przewinieniach</i> czyli <i>Reguła Klasztorna</i> , rozdz. X (ok. 610-616)	38*
1.10. <i>Kanony Irlandzkie</i> (połowa VII wieku)	48*
I. <i>Decyzja synodu irlandzkiego oraz mowa Grzegorza z Nazjanzu</i> <i>o niezliczonych grzechach</i>	48*
II. <i>Zamienniki [pokuty]</i>	50*
Versja P.	50*
Versja B	51*
III. <i>Postanowienia Synodu Irlandzkiego</i>	52*
IV. <i>O odmowie</i>	53*
V. <i>Synod mędrców dotyczący psów</i>	55*
VI. <i>Podobnie Synod mędrców: tak nauczają w sprawie dziesięcin</i>	55*
1.11. <i>Kanony walijskie lub Kary za przestępstwa</i> (VII wiek)	58*
1.12. <i>Drugi synod świętego Patryka</i> (VII wiek; rok niepewny)	65*
1.13. <i>Księga pokutna Kummeana</i> (VII wiek)	70*
1.14. <i>Księga pokutna Pseudo-Kummeana</i> (wiek VIII)	86*
1.15. <i>Orzeczenia</i> (lub <i>Kanony</i>) <i>Teodora biskupa Canterbury</i> (668-690).	115*
1.15A. <i>Capitula Dacheriana</i> (koniec VII wieku – początek VIII)	115*
1.15B. <i>Kanony Grzegorza</i>	131*
1.15C. <i>Kanony Cottoniani</i>	131*
1.15D. <i>Canones Basilienses</i>	131*
1.15E. <i>Discipulus Umbriensium</i> (wiek VII/VIII)	131*
Zaczyna się księga pierwsza.	133*
Zaczyna się księga druga.	147*
1.16. <i>Rozdziały Teodora</i>	161*
1.17. <i>Wyciąg z kanonów Ojców katolickich lub pokutne</i> <i>środkie lecznicze dla dusz, arcybiskupa Egberta z Yorku</i> (732-766) ¹	181*
1.18. <i>Kanony o lekarstwach na grzechy</i>	194*
1.19. <i>Penitencjał św. Egberta arcybiskupa Yorku</i> w pięciu księgach (wiek VIII)	201*
[KSIĘGA PIERWSZA]	201*
CZĘŚĆ PIERWSZA KSIĘGI PIERWSZEJ [lib. I/1].	202*

CZĘŚĆ DRUGA KSIĘGI PIERWSZEJ [lib. I/2]	217*
KSIĘGA DRUGA	221*
KSIĘGA TRZECIA	228*
KSIĘGA CZWARTA	232*
[V. KSIĘGA PIĄTA]	242*
1.20. <i>Kanony Adamnana</i> (początek VIII wieku)	246*
1.21. <i>Penitencjał zwany Bigotianum</i> (kon. VIII – pocz. IX wieku)	249*

Księgi pokutne galijskie i italskie

2.1. <i>Księga pokutna z Burgundii</i> (ok. 700/725)	261*
2.2. <i>Księga pokutna z Bobbio</i> (ok. 700/725)	266*
2.3. <i>Księga pokutna z Paryża</i> (ok. 750)	271*
2.4. <i>Księga pokutna z Florencji</i> (ok. 775/800)	277*
2.5A. <i>Księga pokutna z Merseburga a</i> (wersje Me_1 ; V_{23} ; W_{10}) (koniec VIII w.)	285*
I. KAZANIE JANA [KASJANA] O POKUCIE	285*
II. NAJPIERW TRZEBA SIĘ DOWIEDZIEĆ O WYSTĘPKACH GŁÓWNYCH, KTÓRE TAKŻE PRAWO DOSTRZEGA I KARZE, JAK POWINNI BYĆ PRZYJMOWANI PENITENCI	286*
III. WSTĘP DO DAWANIA POKUTY	288*
IV. MODLITWA NA ROZGRZESZENIE	289*
V. ZACZYNAJĄ SIĘ PUNKTY	289*
Appendix do księgi pokutnej z Merseburga a (<i>wersja Me_1</i>)	301*
(<i>wersja V_{23}</i>)	304*
(<i>wersja W_{10}</i>)	305*
2.5B. <i>Księga pokutna z Merseburga b</i>	306*
2.5C. <i>Księga pokutna z Merseburga c</i>	312*
2.6. <i>Księga pokutna Halitgariusza, bp Cambrai</i> (817-830)	314*
2.7. <i>Księga pokutna ze Świętego Huberta</i> (ok. 850)	332*
2.8. <i>Księga pokutna ze Świętego Gallusa, prosta</i> (IX wiek)	342*
2.9. <i>Księga pokutna Ps.-Grzegorza III</i> (wiek IX)	346*
2.10. <i>Księga pokutna z Wiednia (a)</i> (koniec IX wieku)	362*
2.11. <i>Dekrety Burcharda, biskupa Kościoła w Wormacji,</i> <i>Księga dziewiętnasta o pokucie</i> , (ok. 1008-1012)	367*

Księgi pokutne hiszpańskie

3.1. <i>Księga Pokutna Vigilantium z miasta Albelda</i> (ok. 850-900)	404*
3.2. <i>Kanony penitencjalne Pseudo-Hieronima</i> (IX/XI wiek?)	416*
3.3. <i>Księga Pokutna z Kordoby</i> (początek XI w.)	429*
3.4. <i>Księga Pokutna z Silos</i> (1060/1065)	455*

Księgi pokutne greckie

4.1. <i>Rytuał pokutny</i> (VIII-X wiek)	478*
4.2. Ps.-Teodora Studyty <i>Kanony o spowiedzi i zadośćuczynieniu za grzechy</i>	486*

Indeks biblijny	1015
Indeks dokumentów prawnych Kościoła	1023
Indeks pisarzy	1027
Indeks rzeczowy	1029
Conspectus materiae	1051
Spis treści	1055

„Źródła Myśli Teologicznej”

Serię redagują:

Adam Bandura, Arkadiusz Baron, Tytus Górski, Henryk Pietras i Edward Staniek

1. Orygenes, *O zasadach*, 1996
2. Atanazy, *Listy do Serapiona*, 1996
3. Pamfil, *Obrona Orygenesesa*, Rufin, *O sfalszowaniu pism Orygenesesa*, 1996
4. *Trójca Święta*. Tertulian, *Przeciw Prakseaszowi*, Hipolit, *Przeciw Noetosowi*, 1997
5. Teodeoret z Cyru, *Komentarz do Listu św. Pawła Apostoła do Rzymian*, 1997
6. Orygenes, *Korespondencja*, 1997
7. Ireneusz z Lyonu, *Wykład nauki apostołskiej*, 1997
8. Hieronim, *Komentarz do Księgi Jonasza*, 1998
9. Teodoret z Cyru, *Komentarz do I i II Listu do Koryntian*, 1998
10. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza*, cz. 1, 1998
11. Grzegorz Cudotwórca, *Mowa na cześć Orygenesesa*, 1998
12. Grzech pierworodny. Augustyn, *Proces Pelagiusza*, 1999
13. Mariusz Wiktoryn, *Dziela egzegetyczne*, 1999
14. Teodoret z Cyru, *Komentarz do listów do Galatów, Efezjan, Filipian i Kolosan*, 1999
15. Pelagiusz, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 1999
16. Orygenes, *Homilie o Księgach Izajasza i Ezechiela*, 2000
17. Demonologia w nauce Ojców Kościoła. Hipolit, *O antychryście*, 2000
18. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 1; hom. 1-40), 2000
19. Ambroziejaster, *Komentarz do Listu św. Pawła do Rzymian*, 2000
20. Teodoret z Cyru, *Komentarz do Listów do Tes., Tym., Tyt., Filem. i Hebr.*, 2001
21. Grzegorz z Nyssy, *Drobne pisma trynitarne*, 2001
22. Klemens Aleksandryjski, *Wypisy z Theodota*, 2001
23. Jan Chryzostom, *Homilie na Ewangelię wg św. Mateusza*, (cz. 2; hom. 41-90), 2001
24. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom I, 2001
25. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według Mateusza* (cz. 2), 2002
26. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom II, 2002
27. Orygenes, *Komentarz do Ewangelii według św. Jana*, 2003
28. Ambroziejaster, Hieronim, Pelagiusz, *Komentarze do Listu do Tytusa*, 2003
29. Rufin z Akwilei, *Obrona przed zarzutami Hieronima*, 2003
30. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom III, 2003
31. Ambroży, *Wyjaśnienie symbolu. O tajemnicach. O sakramentach*, 2004
32. Orygenes – Hieronim, *Homilie o Księdze Psalmów*, 2004
33. *Dokumenty Soborów Powszechnych*, tom IV, 2004
34. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do błogosławieństw*, 2005
35. Nowacjan, *O Trójcy Świętej*, 2005
36. *Korespondencja między chrześcijaninem a muzułmaninem*, 2005
37. *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*, (Synody i Kolekcje Praw, tom I), 2006
38. Augustyn z Hippony, *O chrzcie*, 2006
39. Grzegorz z Nyssy, *O stworzeniu człowieka*, 2006
40. Aureliusz Prudencjusz Klemens, *Wieniec męczeńskie*, 2006
41. Jan Chryzostom, *Mowy przeciwko judaizantom, Żydom i Hellenom*, 2007
42. *Konstytucje apostołskie*, (Synody i Kolekcje Praw, tom II), 2007
43. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do Pieśni nad Pieśniami*, 2007

44. Euzebiusz z Cezarei, *Życie Konstantyna*, 2007
45. Jan Chryzostom, *Homilie na Księgę Rodzaju (seria pierwsza: Rdz 1-3)*, 2008
46. Hieronim ze Strydonu, *Komentarz do Ewangelii według św. Mateusza*, 2008
47. Jan Chryzostom, *Komentarz do Listu św. Pawła do Galatów*, 2008
48. Juniliusz Afrykańczyk, *Zasady Prawa Bożego*, 2008
49. *Kanony Ojców Greckich (Synody i Kolekcje Praw, tom III)*, 2009
50. Grzegorz z Nyssy, *Życie Mojżesza*, 2009
51. Grzegorz z Nyssy, *Homilie do Eklezjastesy*, 2009
52. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku, (Synody i Kolekcje Praw, tom IV)*, 2010
53. Augustyn, Piotr Chryzolog, Wenancjusz Fortunatus, *Symbol Apostolski w nauczaniu Ojców*, 2010
54. Hieronim ze Strydonu, *Listy I (1-50)*, 2010
55. Hieronim ze Strydonu, *Listy II (51-79)*, 2010
56. Optat z Milewy, *Traktat przeciw donatystom*, 2011
57. Św. Cezary z Arles, *Kazania do ludu (1-80)*, 2011
58. *Księgi pokutne, (Synody i Kolekcje Praw, tom V)*, 2011

W serii „Źródła Myśli Teologicznej” ukaza się wkrótce:

Akta synodalne, 506-600

Atanazy Wielki, *Mowy przeciwko arianom*

Atanazy Wielki, *O dekretach Soboru Nicejskiego. O wypowiedzi Dionizego. O synodach w Rimini i Seleucji*

Filon z Aleksandrii, *Do Flakkusa*

Hieronim ze Strydonu, *Listy III-V*

Jan Damasceński, *Dialektyka. Historia Herezji*

Kodeks Teodozjusza, Księga XVI

Liber Pontificalis

Orygenes, *Homilie o Księdze Rodzaju i Księgi Wjścia*

„Myśl Teologiczna”

Seria pod redakcją ks. Arkadiusza Barona i ks. Henryka Pietrasa SJ

1. L. Padovese, *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, 1994
2. S. Bastianel, L. Di Pinto, *Biblijne podstawy etyki*, 1994
3. J. Wicks, *Wprowadzenie do metody teologicznej*, 1995
4. M. Szentmártoni SJ, *Psychologia pastoralna*, 1995
5. J. Kulisz SJ, *Wprowadzenie do teologii fundamentalnej*, 1995
6. I. de la Potterie SJ, *Modlitwa Jezusa*, 1996
7. K. Demmer, *Wprowadzenie do teologii moralnej*, 1996
8. G. Ghirlanda, *Wprowadzenie do prawa kościelnego*, 1996
9. J. Sudbrack, *Mistyka*, 1996
10. Ch.A. Bernard, *Wprowadzenie do teologii duchowości*, 1996
11. H. Waldenfels SJ, *Odkrywać Boga dzisiaj*, 1997
12. P. Gilbert, *Wprowadzenie do teologii średniowiecza*, 1997
13. J. O'Donnell, *Wprowadzenie do teologii dogmatycznej*, 1997
14. J. A. Fitzmyer SJ, *Pismo duszą teologii*, 1997
15. H. de Lubac SJ, *Medytacje o Kościele*, 1997
16. L.F. Ladaria, *Wprowadzenie do antropologii teologicznej*, 1997
17. R. Otowicz, *Etyka życia*, 1998
18. P. Rosato, *Wprowadzenie do posoborowej teologii sakramentów*, 1998
19. J. Bolewski SJ, *Początek w Bogu*, 1998
20. M. O'Keefe OSB, *Etyka a duchowość*, 1998
21. St. Głaz, *Doświadczenie religijne*, 1998
22. T. Jelonek, *Wprowadzenie do listów świętego Pawła*, 1998
23. W. G. Jeanrond, *Hermeneutyka teologiczna*, 1999
24. E. Piotrowski, *Teodramat*, 1999
25. J. Dupuis, *Wprowadzenie do chrystologii*, 1999
26. M. Simonetti, *Między dosłownością a alegorią*, 2000
27. G. Martelet, *Odnalezione życie wieczne*, 2000
28. H. Pietras SJ, *Początki teologii Kościoła*, 2000
29. A. Dalbesio, *Duch Święty w NT, w Kościele, w życiu chrześcijańskim*, 2001
30. R. Meynet, *Wprowadzenie do hebrajskiej retoryki biblijnej*, 2001
31. F. Arduzzo, *Magisterium Kościoła. Posługa Słowa*, 2001
32. J.E. Vercauysse SJ, *Wprowadzenie do teologii ekumenicznej*, 2001
33. M. Quallizza, *Inicjacja chrześcijańska*, 2001
34. S. Pié-Ninot, *Wprowadzenie do eklezjologii*, 2002
35. M.R. Jurado SJ, *Rozeznawanie duchowe*, 2002
36. J. Maier, *Między Starym i Nowym Testamentem*, 2002
37. M. Gilbert SJ, *Mądrość Salomona*, t. I, 2002
38. M. Gilbert SJ, *Mądrość Salomona*, t. II, 2002
39. Daniélou SJ, *Teologia judeochrześcijańska*, 2002
40. J. Dupuis, *Chrześcijaństwo i religie*, 2003
41. A. Jankowski OSB, *Duch Święty dokonawcą zbawienia*, 2003
42. Ks. B. Nadolski TChr, *Wprowadzenie do Liturgii*, 2003
43. A. Jankowski OSB, *Bliżej Bogarodzicy*, 2004
44. Z.J. Kijas OFMConv, *Początki świata i człowieka*, 2004

45. C. Zuccaro, *Teologia śmierci*, 2004
46. A. Jankowski OSB, *Rozwój chrystologii Nowego Testamentu*, 2005
47. Ks. F. Szulc, *Struktura teologii judeochrześcijańskiej*, 2005
48. G. Greshake, *Wprowadzenie do nauki o łasce*, 2005
49. R. Miggelbrink, *Gniew Boży*, 2005
50. A. Baron, *Neoplatońska idea Boga a ewangelizacja*, 2005
51. R. Meynet, *Język przypowieści biblijnych*, 2005
52. G. Odasso, *Biblia i religie. Biblijne perspektywy teologii religii*, 2005
53. A.A. Napiórkowski OSPPE, *Misterium communionis*, 2006
54. A. Jankowski OSB, *Eschatologia Nowego Testamentu*, 2007
55. H. Pietras SJ, *Eschatologia pierwszych czterech wieków*, 2007
56. R.J. Woźniak, *Przyszłość, teologia, społeczeństwo*, 2007
57. H. Pietras SJ, *Początki teologii Kościoła*, 2007
58. H. Wagner, *Dogmatyka*, 2007
59. Ch. Dohmen, G. Stemberger, *Hermeneutyka Biblii Żydowskiej i Starego Testamentu*, 2007
60. J.B. Metz, *Teologia wobec cierpienia*, 2008
61. A.A. Napiórkowski OSPPE, *Chrystus objawiony i objawiający. Chrystologia fundamentalna*, 2008
62. R.J. Woźniak (red.), *Metafizyka i teologia*, 2008
63. A. Muszala, *Embrion ludzki w starożytnej refleksji teologicznej*, 2009
64. W. Misztal, *Duchowość chrześcijan w świetle Listów Pawłowych*, 2009
65. A.A. Napiórkowski OSPPE, *Bosko-ludzka wspólnota*, 2009
66. P.M. Szewczyk, *Człowieczeństwo Logosu według Atanazego Wielkiego*, 2010
67. Fergus Kerr, *Teolodzy XX wieku. Od neoscholastycyzmu do mistyki oblubieńczej*, 2010
68. A. Weiser, *Teologia Nowego Testamentu*, 2010
69. F. Zeilinger, *Wiara w Zmartwychwstanie w Biblii*, 2011